Романова О.

Літературний міф про Гелену Жебровську

В літературі існує безліч міфів, які з'являються самі по собі, або над ними ретельно працюють власне письменники. Випадок з Семеном Земляком, який нібито є псевдонімом Гелени Жебровської є неординарним. Вона чи то полька українського походження, чи то українка польського походження, яка народилася в Україні, а померла у Франції.[1]

Літературна біографія Семена Земляка з'являється у журналі «Віра та життя» 1927 року.[2] Написана вона скоріш за все Софією де ла Віль віль де Мірмон, дружиною професора латиніста Анрі де ла Віль де Мірмона. Софія була також авторкою «Різдвяних казок», виданих 1906 року у Тулузі релігійною громадою. Тому не дивно, що саме журнал «Віра та життя» запропонував письменниці написати біографію, яка має назву «Велика польська постать: Гелена Жебровська. В літературі: Семен Земляк». У біографії не має жодних точних дат, лише спогади кузини Поліни Жебровської та уривок з листа Гелени до Огюста Одоля, історика, декана філологічного факультету університету Клермон-Ферран, та рецензія Жана Мадліна на роман «Вічна фатальність».

Дитинство Гелени Жебровської, за словами її кузини, пройшло у маєтку її батька Тадея Жебровського, в селі Дерев'яне Камянець-подільського повіту.[3] Тут ми стикаємося з першою загадкою біографії Гелени. Тадей Жебровський народився 1800 (1799?) року, був декабристом та масоном, але він помер 1850 року, за тридцять років до народження Гелени. Можна було б заперечити, що це однофамілець, але у біографії зазначено, що батько Гелени був в'язнем Петропавловської фортеці у Санкт-Петербурзі та 1825 року став членом товариства Філаретів у Вільно.[4] В переліку учасників товариства є і Адам

---

[1] Луговий О. Визначне Жіноцтво України/ Ол. Луговий (Олександер-Василь Овруцький-Швабе). – Торонто («Український робітник»). – С. 178.

[2] Mirmont de la Ville de S. Une grande figure polonaise: Hélène Zébrowska. En littérature: Semène Zemlak// Foi et vie № 18, 1-er Novembre. – Paris, 1927. – p. 1033-1049. Mirmont de la Ville de S. Une grande figure polonaise: Hélène Zébrowska. En littérature: Semène Zemlak// Foi et vie № 19, 16 Novembre. – Paris, 1927. – p. 1083-1091.

[3] Mirmont de la Ville de S. Une grande figure polonaise: Hélène Zébrowska. En littérature: Semène Zemlak// Foi et vie № 18, 1-er Novembre. – Paris, 1927. – p. 1035.

[4] ЖЕБРОВСКИЙ Фаддей (Тадеуш) Антонович (р. 1799 или 1800). Шляхтич, секретарь гр. Ильинского.

Міцкевич. В літературній біографі Гелени зазначено, що село Дерев'яне належало Тадею Жебровському. Дійсно, у документах за 1914 рік ми знаходимо запис, що село Дерев'яне Ушицького повіту належить Жебровскому Богдану Фаддейовичу (702 дес.).[5] Чи це брат Гелени достеменно не відомо. Можливо існує родинний зв'язок між Жебровськими з Дерев'яного та Жебровськими-Скшинськими-Чарторийськими, яким належало Журавно.[6] В тій родині дійсно була дівчинка на ім'я Гелена, але вона народилася 1894 року, а отже була старша на 14 років за Гелену Жебровську/Семена Земляка, яка в той час вже нібито перебувала на еміграції.

Далі в літературній біографії йдеться про тяжке та нещасливе дитинство Гелени. Мати її не любила, батько приділяв замало уваги, і тільки її годувальниця, а згодом і нянька опікувалася дівчинкою. Оскільки ми маємо справу все ж таки з літературною біографією, ми не можемо не звернути увагу на такі «романтичні» зауваження авторки, як то: «Дівчинка жила на природі, посеред «мужиків», які її обожнювали, вона приймала участь у їх святах, слухала їх легенди, пісні, годувалася дивною та дикою поезією співців «Дзядів», які з лірою у руках оспівували кургани та степи…».[7] Але згодом, її «героїчний батько» повертається і знаходить маленьку дівчинку, яка потребує належного виховання. Вона вивчає з трьох років читання, письмо, рахування, історію, географію. Коли дівчині виповнюється п'ять років у неї з'являється гувернантка з Німеччини. Дівчина називає цю мову «свинською».[8] Але вивчає її тільки через батькові настанови, оскільки німецька мова – це мова ворога її країни (якої саме не має уточнень).

Трохи згодом німкеню змінює «більш вправна» швейцарка, яка навчає

Католик. Воспитывался у ксендзов в м. Любар Волынской губернии, после в г. Виннице, а затем в 1817—1820 в Виленском университете. В 1821 поступил на службу к сенатору Ильинскому. Член Общества соединенных славян (1824). Приказ об аресте — 15.1.1826, арестован в м. Романове 20.2 и в тот же день отправлен из Житомира в Петербург, 27.2 доставлен на главную гауптвахту, 14.4 переведен в Петропавловскую крепость, в мае показан в №3 Петровской куртины. Высочайше повелено (15.6.1826), вменя арест в наказание, освободить и отправить в место жительства под надзор местной полиции. Освобожден 16.6.1826.
ВД, XIX, 269-282; ГАРФ, ф. 48, оп. 1, д. 102; ф. 109, 1 эксп., 1826 г., д. 61, ч. 192.

[5] http://rodovoyegnezdo.narod.ru/Podolia/ushitsyuezd.htm

[6] http://www.castles.com.ua/zurawno.html

[7] Ibid., p. 1036.

[8] Ibid., p. 1037.

дівчинку ще й французької мови, мови «друзів Польщи».[9] Молода полька навчала Гелени музики, проте ці уроки закінчилися повним провалом, і лише через кілька років потому, Жебровська знову зацікавилися музикою завдяки талановитому скрипалю (якому саме невідомо). Коли Гелені виповнилося десять років, з Києва приїхав польський професор, який буде готувати її братів для вступу до Ризького університету. Заняття проводилися російською мовою і Гелена була змушена вивчати «москальску» (російську) мову. Крім занять у Гелени було багато ляльок, які були її відрадою: вона вдягала їх, розмовляла, писала їм листи, як до своїх подружок.

Згодом, один з братів поїхав до Риги, інший залишився порядкувати землями, а Гелена продовжувала навчання: вона багато читала з А. Міцкевича, З. Красинського, Ю. Словацького. (Можливо саме ці письменники мали найбільший вплив на творчість Семена Земляка, та навіть на географію подорожей, які здійснила Гелена Жебровська, наслідуючи шлях відомих поетів).

У батька Гелени був брат, який багато років був в’язнем фортеці Шпілберк (чеш. Špilberk), потім емігрував у Францію, де одружився та мав восьмеро дітей. Його старша дочка Полін приїхала до Гелени у Дерев’яне, Гелені тоді було п'ятнадцять років. Вони зустрілися знову лише через п’ять років, коли Полін повернулася у Дерев’яне, щоб заробляти собі на життя вчителькою французької мови. Мати Гелени була незадоволена цим візитом, вона вважала, що Полін має згубний вплив на Гелену, особливо через заохочення Полін Гелени показати її літературні твори загалу. Полін поїхала до Кракова, де у мистецькому середовищі шукала порозуміння та авторитетної думки про талант Гелени. Служниця Мадам Жебровської, Ганна, знала про змову двох кузин і попередила мати Гелени про інтриги «цієї француженки». Це був величезний скандал, за словами Поліни Жебровської, і двері дому Жебровських у Дерев’яному назавжди були зачинені для неї. Лише за три роки, Полін покликали попросити пробачення, оскільки її тітка була дуже хвора. Ще рік по смерті матері Гелена Жебровська залишається поряд з братом, але лікарі

[9] Ibid., p. 1038.

настояли, що братові потрібен відпочинок та лікування у Італії, і Гелена має слідкувати за маєтком, що вона і робила п'ять років поспіль. Після повернення брата з лікування, Гелена наполягла на розподілі майна, щоб мати можливість подорожувати. Вона проїхала Польщею, Австрією, Угорщиною, Чехією, землями Саксонії, Італії, Франції та Швейцарії.

Гелена та Полін Жебровські вирішили залишитися жити у Женеві. Президент «Жіночого союзу» (думаю, що мова іде про Каміль Відар, викладача літератури, засновницю жіночого руху в Швейцарії), зробила пропозицію Гелені прочитати лекцію про історію Польщі та України, та Адама Міцкевича.[10] Саме тоді Гелена обирає собі псевдонім Семен Земляк. Незабаром виходить її перший роман «Під кнутом», і Гелена одразу потрапляє під нагляд російського консула у Женеві.

В той час у Женеві існує коло політичних емігрантів, які запросили Семена Земляка 29 листопада на заходи присвячені революції 1830-31 років. Комітет «Жіночого союзу» попередив двох сестер про небезпеку політичного переслідування, Полін та Гелена переїжджають до Франції на запрошення Жана Мадлена.[11] Під цим прізвищем ховався заступник префекта міста Корбея М. Фавр, який запропонував перетворити роман «Темняки» на ліричну драму. Він також запропонував видати роман «Бруд», який отримав схвальний відгук Еміля Гебарта (члена французької Академії, якого по всяк час критикували за його релігійні та патріотичні ідеали), а також Французької Академії 1907 року. Завдяки цій відзнаці «Паризький журнал» надрукував останній роман Семена Земляка «Безчестя» (1915).

Не дивлячись на літературний успіх, фінансові ресурси двох сестер були майже вичерпані, Полін тяжко захворіла. Жебровські їдуть з Парижа в Овернь на лікування. По закінченню сезону, жінки залишаються і їх дивна поведінка викликає тривогу у місцевих жителів. Поліція вимагає пояснень, тоді Гелена звертається по рекомендації до декана філологічного факультету університету

---

[10] Ibid., p. 1048.
[11] Mirmont de la Ville de S. Une grande figure polonaise: Hélène Zébrowska. En littérature: Semène Zemlak// Foi et vie № 19, 16 Novembre. – Paris, 1927. – p. 1083.

Клермон-Ферран та його друга Жоржа Дедевіза дю Дезера.[12] Російсько-японська війна послабила рубль, а Перша світова взагалі призвела до втрати зв'язку між Росією та Францією. Жінки більше не могли заробляти уроками російської мови. Саме Дю Дезеру належить думка створити лекції російської мови, які була запрошена вести Гелена Жебровська. За шість місяців вона підготувала серію лекцій по історії Польщі без будь-яких письмових джерел, лише по пом'яті. (Що принаймні дивно, оскільки бібліотека Клермонд-Феррана має найбільшу у Франції колекцію книжок зі славістики.)

Виснажена хворобами, Гелена Жебровська померла 25 липня 1924 року, так і не повернувшись жодного разу до Дерев'яного, хоча ще до революції у неї була така можливість. Лише треба було подати прохання до російської влади, але Гелена відмовилася.[13]

Ця літературна біографія завершується уривком зі вступу до роману Семена Земляка «Нескінченна фатальність», написана Жаном Маделіном.[14] Він зазначає, що роман просякнутий ностальгією за Рутенією, за її польською частиною. Він порівнює Семена Земляка з Фредеріком Містралем, провансальським поетом, тому, що на думку Маделіна, Земляк має таку ж силу у слові, коли пише про землі свого дитинства, про людей, які там живуть. Не забуває Маделін і про Захер Мазоха, який на його думку, як і Семен Земляк, мав дар писати свої романи одразу на французькій мові. Критик зазначає, що попередні романи Семена Земляка – це романи про життя селян та їх володарів, але цей роман – виключення. Це історія про польську еліту, її побут та звички. Але це і паризький роман, ознакою якого є тривога та пошук миру, якого не має у власній землі та герої роману шукають цей мир на чужині. Так і Семен Земляк, думає Маделін, згадує з гордістю селян, які співають пісень, написаних Земляком для них.

Щодо літературної спадщини Гелени Жебровьскої, то ще 1902 року Іван Франко року у статті про рутенську новелу «Під батогом», написаною

---

[12] Ibid., p. 1084.

[13] Ibid., p. 1086.

[14] Ibid., p. 1088-89.

французькою мовою, зазначав, що автор тексту все ж таки жінка. Але він не знав саме яка. Франко не назвав першу надруковану новелу Семена Земляка «Савка дударь», він лише нагадав про її появу у «Швейцарському журналі». [15] Вперше новела була надрукована в журналі «Універсальна бібліотека та швейцарський журнал» 1902 року.[16] Сюжет «Савки дударя» досить простий, разом з тим має дивний ефект на читача, який знається на українській культурі. Оскільки в тексті є такі деталі, які просто не могли потрапити у текст оповідання про український побут. Мова іде про те, що Семен Земляк створює примарний побут українських селян: чим моторошніше, тим краще.

Іван Франко загалом привітав сюжет нової новели Земляка «Під батогом», але відмітив слабкі місця та відірваність автора від звичаїв та побуту українського селянства.[17] Крім того, існує принаймні кілька рецензій сучасників Семена Земляка. По-перше, це невелика рецензія у тому ж «Швейцарському журналі» 1904 року. В ній йдеться про те, що роман є описом звичаїв рутенців, їх загадкової східної душі. Читачеві має сподобатися, особливо, якщо він добре знайомий з романами Толстого,Чехова та Горького. Особливістю цього роману є максимальна наближеність французької мови до української за формою.[18] Так зазначає рецензент, який насправді не міг перевірити таку заяву Семена Земляка.

Справжній літературознавчий аналіз роману «Під батогом» ми знаходимо у монографії Віктора Жіро «Книги та питання сьогодення», яка вийшла у Женеві 1907 року.[19] Віктор Жіро був професором сучасної французької літератури в університеті Фрібурга. Дослідник зазначає, що він не впевнений, чи має він право у власному дослідженні згадувати рутенський роман Семена Земляка, оскільки він відносить цей роман до «російської-рутенської»

---

[15] Франко Іван. Зібрання творів: В 50 т. / Іван Франко Т. 34: Літературно-критичні праці (1902–1905) / Упоряд. та комент. О. В. Мішанича, Ф. П. Погребенника; Ред. Б. А. Деркач. — К.: Наук. думка, 1981. — С.395-405.

[16] Zémlak Sémène. Sawka Doudar//Bibliothèque universelle et Revue suisse. Bureau de la Bibliothèque universelle. – Tome XXVIII. – Lausanne, 1902. – P. 143-164.

[17] Франко Іван. Зібрання творів: В 50 т. / Іван Франко Т. 34: Літературно-критичні праці (1902–1905) / Упоряд. та комент. О. В. Мішанича, Ф. П. Погребенника; Ред. Б. А. Деркач. — К.: Наук. думка, 1981. — С.396.

[18] Bibliothèque universelle et Revue suisse. Bureau de la Bibliothèque universelle. – Tome XXXIII. – Lausanne, 1904. – P. 448.

[19] Giraud Victor. Livres et questions d'aujourd'hui/ Victor Giraud. – Paris: Librairie Hachette, 1907. – 283 p.

літератури. В. Жіро не може достеменно сказати чоловік, чи жінка є автором цього роману. Але він впевнений, що це один з російських емігрантів, яких на той час було багато у Швейцарії. Жіро віддає належне рівню французької мови роману, оскільки Семен Земляк у невеличкому вступі зазначає, що роман не є перекладеним, а писаний одразу французької мовою «задуманий та відчутий по-слов'янські».[20] Стилістичними перевагами роману, Жіро вважає коротку та добре побудовану композицію, оскільки на його думку – це не є типовим прикладом російських романів. Він пояснює, чому, наприклад, Тургєнев має успіх у франкомовного читача – саме через добре продуману та коротку форму оповідання. Перекладачі Льва Толстого, за його словами, іноді дозволяють через це скорочувати надто довгі пасажі у «Війні та мирі». «Щільність тексту» – це ознака латинської літератури, і роман Семена Земляка наслідує саме цю, а не слов'янську традицію.[21] Невелика кількість персонажів, швидкий розвиток подій, діалоги, а не глибинний аналіз почуттів головних героїв та деякі картини рутенського побуту, робить цей роман цікавим саме для європейського читача. Головний герой – Петро Тополя має піти на п'ятнадцять років у солдати. Він не може полишити свою кохану Оляну. Тому він ховається. Проте підступний суперник Петра Юрій Оробець допомагає поліції знайти Петра. Петро обіцяє Оляні повернутися з Сибіру. Він тікає і стара Домна бачить його сплячим у зимовому лісі. Петро був підданий тортурам, але знайшов сили втекти до Оляни. Молоді люди потайки зустрілися у лісі. Юрій, який теж хотів одружитися з Оляною, знову видає Петра поліції. Петро та Оляна тікають від поліції та «батога». Ранком їх знаходять мертвими під шаром снігу.

В. Жіро вважає цей сюжет досить простим, на його думку, лише «сучасна» стилістика твору саме в цьому випадку заслуговує на увагу. Семену Земляку вдалося описати почуття «наївних душ», а от «рутенський» пейзаж більше нагадує уривки з творів Андре Тер'є (1833-1907) чи Рене Базена (1853-

[20] Giraud Victor. Livres et questions d'aujourd'hui// Un roman « Rutnène » /Victor Giraud. – Paris: Librairie Hachette, 1907. – p. 249.
[21] Ibid., p. 249.

1932).[22] Особливість пейзажу Семена Земляка – це й його релігійна містичність, яка за Жіро є притаманною рисою слов'ян.[23] Проте у випадку з цим романом, образ віри тут є примітивним, спрощеними. Досліднику здається, що такий образ віри у рутенців є скоріше відображенням їх нігілізму та схильності до анархізму. В. Жіро схиляється до думки, що роман все ж таки є програмним твором, який має на меті звернути увагу на проблеми людяності.

Наступною збіркою русинських оповідань стала книга під назвою «Темняки».[24] До неї ввійшли роман «Темняки», повісті «Смерть іде» та «Савка дудар», виданий роком раніше у Швейцарії.

У «Латинському журналі» 1904 року ми знаходимо короткий та негативний відгук Віктора Жіро на цю збірку. Дослідник просто констатує, що читати там немає чого.[25] Цікаво, що «Польський бюлетень» у Парижі, який ретельно відслідковував усі видання присвячені польсько-російсько-українським відносинам, не присвятив Семену Земляку жодної рецензії. У двох номерах за 1903 рік та 1913 можна побачити лише невеличкі згадки про видання книг Семена Земляка.[26] Причому у номері за 1913 рік від 15 березня Семен Земляк згадується як українка польського походження, що було спростовано в літературній біографії, виданої після смерті Семена Земляка в журналі «Віра та життя» 1927 року.

У романі «Темняки» події відбуваються в Кам'янець-Подільському XIX сторіччя; повісті «Смерть іде» виглядає дивним історичним оповіданням про боротьбу поляків за незалежність від Російської імперії разом з запорожцями. Нажаль, неприхована політична складова обох творів Земляка, на мою думку, не сприяла їх популярності. Як для літературного твору з рутенського побуду – замало самого побуту, а як для політичного маніфесту – занадто багато

---

[22] Ibid., p. 252.
[23] Ibid., p. 253.
[24] Zemlak Sémène. Les Obscurs. Nouvelles Ruthènes/ Sémène Zemlak. – Lausanne: Payot, 1903. – 301 p.
[25] La Revue Latine. Journal de littérature comparée. – Paris, 1904. –p. 239.
[26] Bulletin polonais littéraire, scientifique et artistique. Association des anciens élèves de l'école polonaise № 179, 15 juin. – Paris, 1903. –p. 163. Bulletin polonais littéraire, scientifique et artistique. Association des anciens élèves de l'école polonaise № 296, 15 mars. – Paris, 1913. –p. 86.

романтизму та пафосних висловлювань. Повість «Смерть іде» схематично має такий сюжет: польський пан разом з вірним запорізьким козаком іде на війну проти «москалів». Він має молоду дружину і новонародженого сина, якому заповідає усе майно. Польський пан гине від підступних ворогів, але на останніх сторінках повісті ми читаємо, що Україна не знала кращих часів, ніж за поляків. Повість «Тимко-перевізник», видана 1905 року, взагалі не мала успіху.[27]

Проте наступний роман Семена Земляка «Бруд» 1906 року все ж таки знайшов свого читача. У «Швейцарському журналі» за 1907 рік можна прочитати рецензію Ж.-Ж. Дюпруа, оглядача літературних новин у цьому виданні. Дюпруа був знайомий з романом «Під батогом», він називає його «зимовою казкою», тоді, як роман «Бруд» – літньою.[28] У вступі Семен Земляк додає невеликий історичний екскурс з історії України, який Дюпруа порівнює з подібними місцями у «Тарасі Бульбі» М. Гоголя. Сюжет роману знову трагічний: заздрощі та ревнощі руйнують чисте кохання Ігоря Борознюка та Оксани. Ігор вбиває свого пана, його засуджують, і він полишає Оксану напризволяще. Текст роману складений лише з діалогів та описів природи. Дюпруа, подібно до Віктора Жіро відмічає «примітивність» слов'янської душі, та вважає, що цей роман належить російській літературній традиції.[29] Досить дивним виглядає відсутність інших схвальних відгуків про цей роман, оскільки 1907 року він був відзначений Французькою Академією.[30]

Найбільшу кількість рецензій було надруковано на роман «Вічна фатальність» 1913 року.[31] Головні події відбуваються у австрійській Польщі та на французькій Рив'єрі. Журнал «Віра та життя» констатує, що «без особливої радості, ми маємо відмітити наявність класичних образів російських романів: фатальну жінку, годувальницю, пана-алкоголіка, містично налаштовану молоду

---

[27] Zémlak Sémène. Tymko le Batelier//Bibliothèque universelle et Revue suisse. Bureau de la Bibliothèque universelle. – Tome XXIV. Mai-Juin. – Lausanne, 1905. – P. 85-96.
[28] Bibliothèque universelle et Revue suisse. Bureau de la Bibliothèque universelle. – Tome XLVII. – Lausanne, 1907. – P. 666-668.
[29] Ibid., p. 667.
[30] Le correspondant (Paris). 1907. 10 avrile.
[31] Zemlak Sémène. L'Éternelle Fatalité/ Sémène Zemlak.- Paris, Fontemoing et Cie., 1912. – 304 p.

людину та музиканта.»[32] В рецензій окремо зазначається, що роман був досить вправно перекладений на французьку мову, хоча насправді це не так.

У «Гіді читача» за 1913 рік цей роман внесений до списку романів для молоді. В анотації зазначено, що роман написаний французькою мовою, проте автор має «рутенські думки».[33] «Польській бюлетень» цього ж року просто зазначає, що вийшов друком роман про заможних поляків від автора «Під батогом». [34]

Нажаль, мені не трапилися в архівах інші художні твори Семена Земляка. Проте, пощастило віднайти його статтю «Максим Горький та Росія», надруковану у Женевській газеті від 9 червня 1909 року[35], та лекцію «Рутенія та її історія», надруковану у «Журналі лекції та конференції» за 1910 рік[36].

В літературній біографії Семена Земляка та в одному з «Польських бюлетенів» є згадка про те, що Семен Земляк є знаним збирачем українського фольклору. Навіть існує збірка «Легенди», видана у «Зеленому журналі» в Женеві 1903 року.[37] Проте у романах Семена Земляка можна зустріти лише кілька рядків українських пісень, перекладених на французьку мову. Публічна лекція «Рутенія та її історія» читалася Семеном Земляком в університеті Клермон-Ферран. Письменник поставив собі за мету розповісти та проаналізувати історію українських земель від першої згадки про українців і до повалення Запорізької січі. На початку лекції автор декларує необхідність вивчення історії України, оскільки у майбутньому,за сприятливих умов, Україна може отримати шанс на нормальний економічний розвиток. Дослідження життя українців, їх характеру, поезії та світосприйняття має показати всю складність процесу створення української нації. Семен Земляк зазначає, що Рутенія, це не Польща і не Росія, і ніякі «укази» не можуть змінити справжню історію

---

[32] Foi et vie № 5, 1-er Mars. – Paris, 1914. – p. 139.
[33] Roman-revue: guide de lectures № 6, 15 Juin. – Paris, 1913. – p. 509-510.
[34] Bulletin polonais littéraire, scientifique et artistique. Association des anciens élèves de l'école polonaise № 296, 15 mars. – Paris, 1913. –p. 86.
[35] Zemlak Sémène. Maxime Gorki et la Russie//Journal de Genève, Juin 9, 1909. – p. 2.
[36] Zemlak Sémène.La ruthénie et son histoire//Revue des cours et conférences, 17 Janvier. – Paris, 1910. – p. 508-525.
[37] Zemlak Sémène. Légendes//Revue verte, Genève, 1903. Zemlak Sémène. Oriana-Siloé, poème en prose biblique// Revue verte, Genève, 1905.

української держави. Письменник свідомо уникає терміну «Малоросія» на користь «Рутенії»[38]. Проте, такі не приховані політичні декларації на перших сторінках лекції змінюються на досить дивний виклад історії України. Дивний тому, що наявність політичного маніфесту під час викладення лекції не є чимось особливим, інша справа, що дослідник дозволяє собі користуватися не правдивими фактами та трактуваннями в університеті, який у тодішній Європі вважався найкращим місцем для славістів, з його найбільшою і сьогодні бібліотекою слов'янських текстів різних типів та епох. Не менш дивним є той факт, що дослідження з україністики у Європі початку XX століття велися, і Семен Земляк не міг не знати хоча б давно видані праці М. Грушевського. Але жодної цитати чи посилання чи то на російських, чи на українських, чи на європейських істориків, письменник не подає. Виникає враження, що лекція – це компіляція фактів, ще один міф, який має відповідати лише політичним переконанням автора. Україна постає як країна «молока та меду», «степів та курганів», заселена «православними варварами».[39] Постійна згадка «степу», як то в лекції Семена Земляка, так і в його рутенських романах, є цікавим фактором, постійною характеристикою саме рутенського пейзажу. Щодо походження українців, то крім курганів, жодних інших давніх свідків, на думку письменника, не збереглося. Перші згадки про поселення на території України було зроблені греками та римлянами, яким у лекції відведене місце «золотого часу» для племен, які проживали на території України. Появу курганів, Семен Земляк також пов'язує з грецьким впливом на скіфів та сарматів, причому автор ставить під сумнів генетичний зв'язок скіфів та слов'янських племен.[40] Якщо порівняти цей уривок з лекції з першими главами «Історії України» М. Грушевського, можна сказати, що Семен Земляк користувався текстом Грушевського і просто переклав їх на французьку мову з власними коментарями без зазначення джерела.

Та частина лекція, яка присвячена формуванню державності та

---

[38] Zemlak Sémène.La ruthénie et son histoire//Revue des cours et conférences, 17 Janvier. – Paris, 1910. – p. 509.
[39] Ibid., p. 510.
[40] Ibid., p. 511.

прийняття християнства, набуває дивного контроверсійного забарвлення. Спочатку лектор заперечує пангерманіську теорію виникнення Київської Русі, як таку, що нав'язана Російською Імперією, а потім, за відсутності альтернативи, все ж таки схиляється до неї. Більше того, така теорія дала можливість пояснити Семену Земляку формування національного характеру рутенців, які зазнали ганебного впливу норманів та православ'я. Вплив «грецького католицизму нав'язав не властиву рутенцям ідею автократії», перетворивши рутенців, на відміну від поляків, з «захисників на нападників».[41] Лекція все більше набуває політичного забарвлення, особливо у трактуванні взаємовідносин Московії, Польщі та України. Не дивлячись на те, що автор ніби намагається подати цілісно історію України, як держави, яка постійно боронила свою незалежність, все ж таки образ Рутенії набуває аморфної форми. Але це дає чітку відповідь на питання, чому романи Семена Земляка наповнені дивним викладенням фактів з української історії та побуту самих українців. Було достатньо прочитати чи прослухати лекцію письменника, щоб зрозуміти, що питання походження української нації виглядає скоріше, як покарання. Тому є багато прикладів, як у тексту лекції так і у циклі рутенських романів. Можливо, все це пов'язано безпосередньо з питанням віри та релігійності власне автора. Він ніби шкодує час від часу, що рутенці не позбавилися «поганських богів».[42] Усі біди та нещастя якимось чином пов'язані з божим провидінням, розплатою за гріхи, як-то «заздрощі запорозьких козаків до польської шляхти», чи «зрада Богдана Хмельницького». Письменника цікавить історичний період виникнення козацтва на Україні, що було відображено у повісті «Смерть іде». Але під назвою «рутенське оповідання» ховається насправді історія з польського побуту та історії, де українцям відведена другорядна роль, приблизно така ж як і пейзажу, для створення правильної атмосфери оповідання.

Не менш цікавою є невеличка стаття Семена Земляка «Максим Горький

[41] Ibid., p. 515.
[42] Ibid., p. 516.

та Росія», надрукована 1909 року у газеті «Женева». Земляк аналізує місце Горького у соціальному контексті того часу. Як приклад, він обирає оповідання «Гришка Челкаш», «Бывшие люди», «Васька Красный» (1899). Роман «Під батогом» з'явився 1903 року, і він має безпосередній зв'язок з оповіданням «Васька Красный» Горького. Земляк дав власну інтерпретацію оповіданням Горького, зробивши головний акцент на тортурах та безнадійному положенні російського народу. Образ Аксінії з «Васька Красный» для письменника – це узагальнений образ Росії, а Васька – це той батіг, без якого «московіти» вже не мислять свого життя. Безумовно, Семен Земляк пише цю статтю про Горького в підтримку власних міркувань та революційних настроїв. Горький тут є нащадком Достоєвського та Рилєєва, проте, на думку Земляка, Горький чудово розуміє свою місію і каже своєму народу: «Я показую тобі твої злидні, оскільки я хочу щоб ти повстав посеред смерті».[43]

Життя та творча спадщина Гелени Жебровської цікаве та непересічне літературне явище для франкомовної та української літератур.

[43]Zemlak Sémène. Maxime Gorki et la Russie//Journal de Genève, Juin 9, 1909. – p. 3.